

ВЈЕРСКИ ТУРИЗАМ И ХОДОЧАШЋЕ

Славко Крстајић¹

¹Агенција за ходочасничка путовања
„Одигитрија”,
Будва, Црна Гора

Резиме:

Ради примјеренијих теоријских основа проучавања, примјене њихових резултата у привреди, друштвеним дјелатностима и државним планским документима а свакако и омогућавања адекватне „услуге” и са стране цркве и са стране државе – посјетиоцима светог мјеста, неопходно је термилошки и правно-економски раздвојити појмове: туризам, вјерски туризам, културални туризам и ходочашће. Како је сличност између ових врста путовања само формална мора се усмјерити пажња на суштинске разлике међу њима, улазећи у субјективне и објективне компоненте њихове реализације са назначавањем кључних фактора утицаја на њихово могуће усмјеравање. Са аспекта цркве, ходочасничка путовања су један од сегмената духовног живота, односно вјерске праксе и светоотачко предање углавном има позитиван однос према њима, мада има и оних који су доста скептични. Са аспекта државе и њених институција, све посјете светим мјестима на њеној територији дају значајан импулс унапређењу многих сегмената привреде, као и друштвених односа на локалном и глобалном новоу. Формална сличност у организацији и реализацији ових путовања крије у себи суштинску разлику па чак и латентан антагонизам. Туризам својим иманентним механизмима сваку потребу за чије је задовољење потребан посредник а везана је за путовање и боравак, немилосрдно претвара у бизнис. Због свега тога неопходан је кооперативан однос цркве и државе на плану дефинисања статуса светог мјеста, као и услова за добијање одговарајућих лиценци за рад са ходочасницима.

Кључне речи:

туризам, вјерски туризам, културални туризам, ходочашће.

УВОД

У складу са општеприхваћеном дефиницијом туристичког путовања (Krapf & Hunciker, 1942) и вјерски или религијски туризам подразумијева промјену мјеста борава са циљем краћег борава или посјете светом мјесту без обавезног учешћа у богослужбеним обредима и Светим тајнама. Како се и свако туристичко путовање разликује према многим угловима и критеријумима посматрања, тако и ходочасничка путовања имају многе димензије и специфичности а између осталих се могу разликовати и према конфесионалној припадности путника-ходочасника. У овом нашем кратком приказу, имаћемо у виду разнолике посјете светим мјестима која су под јурисдикцијом

Одговорно лице:
Славко Крстајић

е-пошта:
slavkokrstajiczb@gmail.com

Српске православне цркве, као и особености и специфичности православног ходочашћа. Оно се свакако значајно разликује и у односу на ходочасничка путовања у оквиру других хришћанских конфесија. Пажња ће бити посвећена особености духовне и вјерске компоненте ове врсте путовања са циљем да она добију правни и економски статус који им припада, који ће их одвојити од свих других посјета свetim мјестима и као таква заштитити и унаприједити.

СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

Класични туризам је у ствари модификовано ходочашће кроз вјечито, непрестано и ипак узалудно понављање. То је компензација за неостварено ходочашће по светим мјестима у оквиру своје или религија неких других народа, када суштинска духовна потреба добија другу димензију, прилагођава се духу времена и прагматичној неолибералној реалности.

Боравак на ексклузивном мјесту задовољава исконску потребу за контактом са светињом, обилазак непознатих крајева је близак осјећају бесконачности а куповина антиквитета и фотографисање старина релативизују пролазност и стварају илузију вјечности. Откривање до тада непознатог је као досезање егзистенцијалне истине, знања и мудрости. Мистика далеког и егзотичног мјеста је замјена за Свете тајне, бљештави кичерај и модни новитети су заузели мјесто свевременској љепоти, угодност и ужитак су на мјесту просветљења и задобијања Божије благодати.

Таква путовања, односно посјете светим мјестима, почев од самог мотива, начина техничке и организационе реализације, па до боравка на светом мјесту, обилују сујевјерјем, испразним ритуалима и формом, доживљајем сувенира и предмета прибављених на простору светилишта као чудотворних амајлија, обавезним фотографисањем поред светиње и видео-записима као трофејним доказом боравка, остављањем у пукотинама и каменим процјепима храма цедуљица са разним љубавним и пословним амбицијама и претензијама... То је покушај да се Божија благодат задобије додиром, узгред, у пролазу, лагодно и по могућности са сертификатом. Такви посјетиоци најчешће припадају оној религији којој и сам храм који су посјетили, али су то често и припадници потпуно друге конфесије или пак атеисти, што је посебно карактеристично за светилишта која се налазе близу туристички атрактивних одмаралишта у која туристи долазе на излет у току одмора или свраћају у транзиту до планиране дестинације.

Религиозни туриста је заинтересован за детаље сакралне географије, историјат светог мјеста и традиције краја, особености архитектуре храма и пратећих објеката, културне и умјетничке вриједности предмета сакралне умјетности, историјске знаменитости светилишта, техничке и статистичке детаље, цифре и показатеље, социјално-политичке, демографске и кулинарске особености подручја, као и обичаје и фолклор домицилног становништва.

Туриста прије пута провјерава кредитне картице, контролише луксуз хотела и мјеста забаве, бира адекватну гардеробу и козметику, током пута остварује пословне и политичке контакте, препушта се анимацији и забави у мјесту боравка. Ходочасници се молитвено припремају за путовање уз благослов духовника, током пута читају пригодне текстове и молитве, поје духовне пјесме, исповиједају се у светилишту или код духовника који обавезно прати групу, придржавају се постова и манастирских типика, причешћују се тијелом и крвљу Господњом, смјерно и скромно бораве у светилишту и исто тако се враћају у мјесто боравка.

Док се туриста у мјесту одмора понаша опуштено, често и раскалашно, дозвољава себи слободе и манире који нијесу пожељни и својствени му у мјесту боравка и у том смислу доста негативно утичу на домицилно становништво у мјесту одмора, ходочасник је смјеран, тих и ненаметљив, дискретан и узоран у сваком смислу. Ту димензију туризма доста сликовито описује свети владика Николај Велимировић у својем писму једном Дурмиторцу¹ (Велимировић, 2014, стр.95–96).

Иако су многи формални, спољни елементи, гледано са стране и не улазећи у суштину, исти или слични са вјерским туризмом: осигурање, визе, авион или аутобус, трансфер, хотел, ресторан, водич, остаје суштинска разлика и у организатору и у „клијенту”. Он може, зависно од локације гдје се налази циљ ходочашћа, да има и елементе градског, планинског, сеоског, кампинг, наутичког, приморског, здравственог, транзитног и других видова туризма уопште.

И са самог аспекта организације путовања постоји значајна разлика. Да би путовање постигли свој примарни духовни циљ, неопходно је да се оно повјери агенцији која има благослов надлежног

¹ „Знаете ли Ви честити госпаре, какав отров завијају многи страни туристи у своје банкноте када их дају? Јесте ли чули за отров који се зове - разуданост? Јесте ли знали што о психологији гомила, нарочито на туђем тлу? Гомила људи на туђој земљи никад се не одликује оним стидом као код своје куће”.

архијераја, лиценцу од стране надлежног државног органа да особље посједује знања и образовање стечено посебном обуком и специјалним курсевима, познаје традицију и историју (посебно оног краја у коме се борави) и да нарочито има осјећај за културне и духовне вриједности, као и душевну специфичност сваког путника.

МОТИВИ ПУТОВАЊА

Савремена туристичка путовања у далеке егзотичне земље су углавном мотивисана љубопитством, доживљајем непознатог, присуством на разним националним, фолклорним, вјерским, културним, спортским и другим манифестацијама.

Религиозни туриста такође тражи егзотику, одлази на мјесто гдје потајно очекује чудо, чудесно и тренутно испуњење жеље и молбе, испуњен је самозадовољством без духовног понижања и препуштања светињи. Очекује да се управо пред његовим очима деси нешто о чему је читао и слушао и тако утврди своју религиозност.

Мотиви посјете светом мјесту група и појединаца, као и његови економски ефекти и околности, могу да се посматрају са више аспеката – зависно од акцента који ће се ставити на неки од многобројних сегмената који прате овај друштвени феномен.

Ходочашће је, насупрот, мотивисано: сотериолошким, евхаристијским, литургијским, исповиједним, покајничким, живим молитвеним искуством и неизоставно активним учешћем у богослужбеним радњама.

У том смислу, неопходно је добро разликовати ходочашће од религијом инспирисаних путовања и излета ради разоноде и духовне забаве, који су најчешће начин да се попуни празнина у програму туристичког путовања, могућност да се искористи дан у случају временских непогода а на крају, и са стране организатора – могућност да агенција допуну буџет нудећи чудесне „атракције” у околини. Ту је и основна разлика између ходочасника и туристичког путника, па самим тим и вјерског или религијског туризма од ходочашћа, јер путовање првих није мотивисано и организовано ради одмора и забаве, чулног ужитка и авантуризма као привременог изласка из свакодневице, већ насупрот – то је један од најважнијих, суштинских, догађаја у њиховом животу који често и преусмјери даљи његов ток. Ходочасник, поклоник, не одлази на пут због нових утисака, социјалне сегрегације, ужитака у кулинарским и гастрономским специјалитетима, културним

и умјетничким манифестацијама и догађајима, спортским надметањима, научним скуповима, него у посебном духовном настројењу, са трепетом, одлази на конкретно мјесто на сусрет са светињом, са Богом. Овај сегмент посјетилаца светог мјеста, на путовање се одлучује када осјети потребу да доживи и уради нешто више, нешто садржајније, духовно радикалније, богоугодноје него што то подразумева његова свакодневна вјерска пракса, навика и „духовно правило”. Одлази ради духовног узрастања, усавршавања, укрепљења вјере и утврђивања духовне снаге или конкретно усмјерене молитве.

Када су у питању лични мотиви као субјективни аспект одласка на ходочашће, начин доживљаја светиње, и на крају утицај светиње и околине на њега, ти аспекти могу да се подијеле и групишу на следеће категорије као најважније међу њима:

- ♦ чисто вјерски (теолошки),
- ♦ културални,
- ♦ едукативни,
- ♦ социолошки.

Да би сваки од ових сегмената имао смисла са аспекта реализације своје намјере и циља, неопходно је сваковрсно разликовање и одвајање једних путовања од других у чему посебна одговорност стоји на држави и њеним механизмима доношења одговарајућих закона и планова.

Специфичност овакавих путовања је и у томе што посјетилац може да дође у светилиште као знатичељни туриста а да се после контакта са светињом врати препорођен у мјесто боравка и настави живот као истински вјерник. Такође се често деси и обрнуто – да поред најискреније намјере, мотивације и припреме, због сплета околности и разних искушења, која по правилу прате свако богоугодно дјело, ходочасник само физички буде присутан, обави форму али благодат изостане. Свети Јован Лествичник говори о „тражењу Бога ногама” (Свети Јован Лествичник, Лествица, 2005., стр. 89), као и Св. Григорије Ниски о „испразном ломатању по свету” (Свети Григорије Ниски, 2015., стр. 45).

Ходочасник зна да се благодат Божија не задобија на тај начин и не обраћа пажњу на форму, амбијент, околину...удубљен је у молитву.

Класичне туристичке агенције превасходно имају профит у првом плану и све остало је томе подређено док је циљ ходочасничких организација мисија, јеванђелизација, црквљење...Ту постоји низ специфичности. Код планирања ходочасничког путовања обраћа се пажња на црквене празнике; обавезно се води рачуна о посним данима и периодима

поста; смјештај је у собама са раздвојеним креветима и када су у питању супружници; води се рачуна када почињу и колико трају богослужења. Они којима су друге компоненте светилишта битније чак радије долазе у терминима када није богослужење у току.

Како су одавно прошла времена када је право ходочашће у далеке крајеве нарочито тзв. Велико ходочашће у Свету земљу било свезано са многобројним тешкоћама, чак и смртним опасностима и било пуно неизвјесности, данашња организована ходочасничка путовања су у форми попримила доста од класичног туристичког путовања тако да луксуз и лагодност нијесу околности које се избегавају по сваку цијену. Ипак, евидентно је да је у односу на сва друга путовања еластичност тражње значајно мања зависно од безбједносних, политичких, инфраструктурних, смјештајних, климатских, и сл. околности.

У савременом свијету, недостатак слободног времена и немогућност осуства од свакодневних обавеза довели су до тога да се доста често посјета светом мјесту комбинује са одмором и не ограничава се само духовним мотивима и циљевима, тако да се у току путовања једно вријеме проведе у молитвеној посјети светилишту, а други дио је посвећен одмору и забави. То је поготово карактеристично за породична путовања кад се налази нека средња опција између ходочашћа које је циљ једних и забаве и одмора, којима су други мотивисани. Уколико су таква путовања тако организована да се та два сегмента путовања не преплићу, ремете и скрећу пажњу са једног на друго, онда у том не би требало да буде ништа лоше ни за једно ни за друго.

Посматрано са аспекта квалитета и нивоа аранжмана путовања, за разлику од класичних туриста који су доста слични по имовном и друштвеном статусу, манирима и навикама, ходочаснике је тешко сврстати у одређене типске групе и извршити било какву класификацију. Чињеница је да светиња, односно контакт са светошћу, код сваког изазива различит духовни ефекат примјерено његовом духовном нивоу и узрасту. Јеванђељска алегориска прича о сијачу сјемена и различитој подлози на коју оно пада и сјемену горушице, то најбоље илуструје.²

Зависно од тога на шта се ставља акценат анализе и разматрања, могуће је обратити пажњу на објективне и субјективне аспекте ходочашћа, односно посјете светом мјесту.

2 „Царство небеско је као зрно горушичино које узме човјек и посије на њиви својој. Оно је, заиста, најмање од свију сјемена, али кад узрасте, веће је од свега поврћа, и буде дрво да птице небеске долазе и настављају се на гранама његовим.” Јеванђеље по Матеју (13; 31, 32)

Објективне околности су одређене самим локалитетом и статусом светог мјеста и оне друге инфраструктурне, безбједносне, комуналне, саобраћајне и сл. на које углавном утиче држава својим институцијама и службама.

САРАДЊА ЦРКВЕ И ДРЖАВЕ КАО ФАКТОР РАЗВОЈА

Без обзира на изнесене разлике, и црква која се стара о духовној заштити, одржању сакралности, аутентичности и функционалној сврсисходности и приступачности сакралног мјеста и светиње вјерницима и другим посјетиоцима, и држава која се стара о општим економским, безбједносним, економским, инфраструктурним, информативним, саобраћајним, културолошким, политичким, здравственим и другим аспектима – морају да имају партнерски однос у обострано неспорним, општим интересима.

У свим планским документима, законским и подзаконским актима од стране државе Србије као и Црне Горе, које су туризам прогласиле као једну од стартешки важних привредних грана, вјерски туризам и ходочасничка путовања се третирају као сегмент и дио тзв. „културног” то јест културалног туризма, а саме посјете светим мјестима као едукативне посјете објектима од културно-историјског значаја. Јасно је да се акценат неосновано ставља на форму а не на суштину. Ова врста туризма више нема везе са овим сегментом него осталим горепобројаним врстама туризма и са њима додирним формалним елементима.

Позитиван примјер за то имамо у Русији, гдје је на иницијативу Руске православне цркве, априла 2003.године, Међурелигијски савјет Руске Федерације разматрао улогу и статус поклоничких путовања (ходочасништва) у Русији и једногласно донио закључак и став да ходочашће нема суштински никакве везе са туристичком дјелатношћу, чему је посебно допринио митрополит рјзански и михајловски г. Марк (Головков) наглашавајући „духовну димензију ходочашћа” (митрополит Рязанский и Михаловский Марк, 2012., стр. 67). Штавише, у Државној думи Руске Федерације и у Агенцији РФ за питања спорта, физичке културе и туризма, формиране су радне групе за решавање проблема у туризму у које су ушли представници Руске православне цркве.

ЗАКЉУЧАК

Како би се ситуација у овој области битније поправила, неопходно је терминолошко, појмовно и правно-економско раздвајање и разликовање ходочашћа од туристичких путовања са вјерским садржајем, како би се ходочашће третирали као дио и вид религиозне праксе вјерника а вјерски туризам као привредна дјелатност која може да значајно допринесе побољшању многих сегмената у привредном и друштвеном животу. У том смислу свакако и пореска политика државе мора да буде флексибилнија када су у питању ходочасници и да у том смислу донесе одговарајуће смјернице.

Држава је дужна да са своје стране донесе одговарајуће глобалне планове развоја, адекватна законска решења, обезбиједи примјерене пореске олакшице носцима развоја, кадровски и организационо се прилагоди околностима и усклади планове различитих нивоа. На тај начин посредно ће доћи до побољшања стандарда становништва које гравитира светом мјесту, оснажиће се очување вјерског и националног идентитета средине, побољшаће се инфраструктура околине, доћи ће до пораста запослености преко развоја мале привреде, пољопривреде и сточарства, породичних мануфактура и занатске дјелатности, смањиће се расељавање виталног становништва из слабонасељених средина. Држава је такође у обавези да обезбиједи начине и механизме безбједности и заштите молитвеног амбијента светилишта од неадекватног односа посетилаца.

Православна црква у Србији, Црној Гори и Републици Српској може са своје стране да значајно допринесе подизању нивоа и квалитета услуга које се посетиоцима пружају у несакралним дјеловима храма и око њега, на тај начин што ће у сарадњи са државом или одговарајућим образовним институцијама организовати едукацију и обуку потребних кадрова, прописати неопходне лиценце за рад у ходочасничким агенцијама које морају да буду третиране (али да се тако и понашају) као непрофитне организације које у својој дјелатности само покривају трошкове пословања.

ЛИТЕРАТУРА

- Митрополит Рязанский и Михайловский Марк (Головков). (2012). *Православное паломничество*, Сергиев Посад: РПЦ.
- Нови завјет Господа нашега Исуса Христа*. (1997). Београд: Свети архијерејски синод СПЦ.
- Николај Велимировић. (2014). *Мисионарска писма*. Шабац: Манастир светог Николаја.
- Свети Јован Лествичник. (2005). *Лествица*. Београд: Манастир Хиландар.
- Свети Григорије Ниски. (2015). *Писма Флавијану*. Београд: Манастир Ваведење.
- Hunziker, W., & Krapf, K. (1942). *Outline of the general theory of tourism*. Zurich

RELIGIOUS TOURISM AND PILGRIMAGE

Abstract:

In order to create proper theoretical bases for research, enable use of results in the economy, the social activities and the state strategic documents, and provide adequate “service” by the Church and the state to visitors of sacred places, it is necessary to make adequate terminological and legal-economic distinction between the following terms: tourism, religious tourism, cultural tourism and pilgrimage. Since the similarity between these types of journeys is only formal, the attention should be focused on essential differences between them by analyzing subjective and objective components of their implementation by indicating key factors which can influence their possible direction. From the aspect of the Church, pilgrimage trips represent one segment of the spiritual life or even a religious practice and the patristic tradition generally shows positive attitude towards them, but there are always those with a dose of skepticism. From the aspect of the state and its institutions, all visits to the holy places on its territory contribute to improvement of many economic segments, as well as social relations on both local and global level. Formal similarity in organization and realization of these journeys hides essential differences and even a latent antagonism. Tourism, with its immanent mechanisms, inexorably turns into a business each necessity related to a journey and a sojourn, for fulfillment of which you need a mediator. Because of all the above mentioned, the cooperation between the Church and the state is crucial in terms of defining the status of the holy places and the conditions for obtaining appropriate licenses for working with pilgrims.

Keywords:

tourism, religious tourism, cultural tourism, pilgrimage.